

O'ZBEKISTONDA RESURS SOLIQLARI MA'MURCHILIGI ISTIQBOLLARI

Qudratov Bahodir G'aybullayevich

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

tel: 91 649-87-08;

e-mail: Bahodir33@gmail.com.

Ushbu tezisda resurs soliqlari ma'murchiligi istiqbollari yoritiladi. O'zbekiston tabiiy resurslarga boy mamlakat bo'lib, iqtisodiyotining muhim qismini yer osti boyliklari, yer, suv va boshqa tabiiy resurslardan foydalanish tashkil etadi. Davlat tomonidan resurslardan foydalanish uchun yuridik shaxslardan olinadigan soliqlar iqtisodiy siyosatning muhim asosi bo'lib, byudjet daromadlarining barqaror manbaidir. Shu nuqtai nazardan, resurs soliqlari ma'murchiligini takomillashtirish, uning ochiqligi va samaradorligini oshirish dolzarb masala hisoblanadi.

Resurs soliqlari ma'murchiligi bugungi kunda asosan quyidagi soliqlarni o'z ichiga oladi:

Yer osti boyliklaridan foydalanganlik uchun soliq;

Yer solig'i (yuridik shaxslar uchun);

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq;

Ekologik yig'imlar (ba'zi hollarda).

Soliq hisob-kitoblari hozirgi kunda elektron tarzda amalga oshirilsa-da, ko'plab korxonalar bu tizimga moslashishda qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Avtomatlashtirish darajasi mintaqalar kesimida turlicha bo'lib, soliq organlari tomonidan axborot almashinuvi va nazorat tizimlari yetarlicha integratsiyalashmagan.

Resurs soliqlari bo'yicha ma'murchilik tizimida quyidagi muammolar mavjud:

Soliq hisob-kitoblarining murakkabligi: Resurslar hajmini baholashda yuridik shaxslar ko'pincha mustaqil ekspertizaga ega emas. Bu soliqni noto'g'ri hisoblash, yoki ataylab kam ko'rsatishga olib kelmoqda.

Raqamlashtirishning sustligi: Yangi texnologiyalar joriy qilinayotgan bo'lsa-da, ayrim tuman va viloyatlarda raqamli hisobotlar va monitoring tizimlari to'liq ishga tushmagan.

Soliq stavkalari muvozanatining yo'qligi: Resurs turiga nisbatan soliq stavkalari iqtisodiy samaradorlikka salbiy ta'sir qilmoqda. Ayrim sektorlar ortiqcha soliq yukidan shikoyat qilmoqda.

Soliq nazoratining markazlashganligi: Soliq organlarining resurslar ustidan bevosita monitoring imkoniyatlari cheklangan bo'lib, ko'pincha boshqa tashkilotlar ma'lumotiga tayaniladi (masalan, Geologiya qo'mitasi, Ekologiya vazirligi va boshqalar).

Ekologik mezonlarning inobatga olinmasligi: Soliqlar faqat iqtisodiy foyda asosida belgilanadi. Atrof-muhitga ta'sir mezonlari hisobga olinmaydi.

Resurs soliqlari ma'murchiligi bo'yicha xalqaro tajribada quyidagi tendensiyalar mavjud:

Kanada va Avstraliya kabi resurslarga boy mamlakatlarda resurs soliqlari bozor bahosiga bog'liq ravishda o'zgaradi (royalty tax system).

Norvegiyada esa neft va gaz soliqlari yagona hisob-kitob tizimi orqali real vaqtda monitoring qilinadi.

Qozog'istonda esa resurs soliqlari yagona geologik reestr va raqamli baholash asosida nazorat qilinadi.

Ushbu tajribalar O'zbekiston uchun moslashgan shaklda tatbiq etilishi mumkin.

Kelgusida O'zbekistonda resurs soliqlari ma'murchiligini takomillashtirish quyidagi yo'nalishlarda olib borilishi mumkin:

Soliq, geologiya, suv xo'jaligi va ekologiya idoralari o'rtasida yagona axborot almashinuvi tizimi yaratilishi zarur. Bu soliq bazasini aniq aniqlash va soliq

organlari tomonidan real vaqtda monitoring qilish imkonini beradi.

Resurslarning bozor qiymatiga qarab soliq stavkalarini belgilash mexanizmi joriy qilinishi lozim. Bu esa soliq adolatligini oshiradi va iqtisodiy samaradorlikni ta'minlaydi.

Resurslardan foydalanganlikda atrof-muhitga zarar yetkazganlik darajasiga qarab, soliq stavkalariga diferensial yondashuv qo'llanilishi mumkin.

Energiya tejankor, ekologik toza texnologiyalarni qo'llagan korxonalar uchun soliq imtiyozlari berilishi kerak.

Resurs soliqlari ma'murchiligiga mas'ul bo'lgan soliq xodimlari uchun doimiy malaka oshirish kurslarini tashkil etish, xususan, raqamli texnologiyalar bilan ishlash ko'nikmalarini kuchaytirish zarur.

Resurs soliqlari ma'murchiligi O'zbekiston iqtisodiy taraqqiyotida muhim rol o'ynaydi. Mavjud tizimni zamonaviy texnologiyalar asosida isloh qilish, soliq stavkalarining iqtisodiy va ekologik mezonlar asosida belgilanishi, shuningdek, xalqaro tajribalarni mahalliy sharoitga moslashtirib qo'llash, bu sohaning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Ma'murchilikda ochiqlik, shaffoflik va avtomatlashtirilgan nazorat tizimi orqali resurslardan foydalanish ustidan yanada samarali boshqaruvga erishish mumkin.

1-jadval

Soliq turi	Ma'murchilik holati	Mavjud muammo	Takliflar
Yer osti boyliklaridan foydalanganlik solig'i	Davlat geologiya xizmati va Soliq qo'mitasi tomonidan boshqariladi	Resurs hajmi va qiymatini aniqlashdagi aniqlik muammolari	Geologik ma'lumotlar bazasini raqamlashtirish, bozor bahosiga asoslangan tizim
Yer solig'i	Davlat kadastri asosida	Baholash mezonlari	Yangi baholash mezonlarini ishlab

	belgilanadi, soliq idoralari tomonidan nazorat qilinadi	eskirgan, yer qiymati bozor narxiga mos emas	chiqish va GPS asosida avtomatik nazorat
Suv resurslaridan foydalanganlik solig'i	Ekologiya vazirligi va Suv xo'jaligi qo'mitasi bilan hamkorlikda boshqariladi	Suvdan foydalanish statistikasi yetarli emas, hisobotlar ishonchsiz	Suv hisoblagichlar va IoT texnologiyalarni keng joriy etish
Ekologik yig'imlar	Mahalliy hokimliklar orqali nazorat qilinadi	Yig'imlar miqdori ekologik zarar darajasiga bog'liq emas	Ekologik monitoring tizimi asosida dinamik yig'im stavkalarini belgilash

Yer osti boyliklaridan foydalanganlik solig'i:

Ma'murchilik holati: Yer osti boyliklaridan foydalanganlik solig'i O'zbekistonning geologiya xizmati va soliq qo'mitasi tomonidan nazorat qilinadi. Bu sohada geologik ma'lumotlar bazasining raqamlashtirilishi va nazorat tizimlarining samaradorligi doimiy ravishda oshirilmoqda.

Muammo: Resurslar hajmi va qiymatini aniqlashdagi aniq mexanizmlar hali to'liq ishlab chiqilmagan. Bu soliq to'lovlarining aniq va shaffofligini ta'minlashga to'sqinlik qiladi.

Taklif: Geologik ma'lumotlar bazasini yanada raqamlashtirish va bozor bahosiga asoslangan tizimni joriy qilish kerak. Bu orqali soliqlarni hisoblashda aniqlik va adolatni ta'minlash mumkin bo'ladi.

Yer solig'i:

Ma'murchilik holati: Yer solig'i davlat kadastrasi asosida belgilanadi va soliq

idoralari tomonidan nazorat qilinadi. Bu jarayonlar aniq nazorat va monitoringga ega.

Muammo: Hozirgi kunda yer qiymatining hisoblanishi bozor narxiga mos kelmaydi. Baholash mezonlari eskirgan va tizimda bir xillik yetishmaydi.

Taklif: Yangi baholash mezonlarini ishlab chiqish va yer qiymatini aniq o'lchovlarga asoslangan holda belgilash zarur. GPS asosida avtomatik nazorat tizimini tatbiq etish bu masalani hal qilishga yordam beradi.

Suv resurslaridan foydalanganlik solig'i:

Ma'murchilik holati: Suv resurslaridan foydalanganlik solig'i ekologiya vazirligi va suv xo'jaligi qo'mitasi tomonidan boshqariladi. Bu sohada soliq to'lovchilardan statistik hisobotlar olishning samarali tizimi hali to'liq shakllanmagan.

Muammo: Suvdan foydalanish statistikasi ishonchsiz, ba'zan resurslardan foydalanish haqidagi hisobotlar to'liq va aniq bo'lmaydi.

Taklif: Suv hisoblagichlari va IoT texnologiyalarini joriy etish orqali soliq to'lovchilar faoliyatini real vaqtda nazorat qilish zarur. Bu tizim soliq to'lovlarini optimallashtirishga yordam beradi.

Ekologik yig'imlar:

Ma'murchilik holati: Ekologik yig'imlar mahalliy hokimliklar tomonidan to'planadi va nazorat qilinadi. Bu yig'imlar ekologik holatni yaxshilashga yo'naltirilgan bo'lsa-da, tizimda ba'zi noaniqliklar mavjud.

Muammo: Ekologik zarar darajasi va yig'im miqdori orasida o'zaro bog'lanishning yetishmasligi, natijada yig'imlar miqdori samarali tarzda aniqlanmaydi.

Taklif: Ekologik monitoring tizimini yaratish va dinamik yig'im stavkalarini belgilash orqali ekologik zararlarga qarshi kurashni kuchaytirish lozim. Bu orqali soliq tizimi yanada samarali ishlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Adxamov, S. I., & Otaxonov, R. (2023). RESURS SOLIQLARI AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH MUAMMOLARI. *The Journal of Economics, Finance and Innovation*, 725-734.
2. Qodirjon o'g'li, B. T., & Ortiq o'g'li, M. J. (2023). MAMLAKAT YALPI ICHKI MAHSULOTIGA SOLIQ TURLARINING TA'SIRI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 9, 53-60.
3. Yo'ldoshev, A. (1996). Soliq va soliqqa tortish. *Toshkent-«Fan va texnologiya»-2007*.
4. Vahobov, A. V., & Jo'rayev, A. S. (2009). Soliqlar va soliqqa tortish. *Darslik. T.: Sharq*.